

Betydelsen av att varsebli samhandlingen

av Bengt-Åke Wennberg

Kunskaper och erfarenheter om tjänsters värde och möjligheterna att skapa ökat värde för samhället genom synergier i samspelet människor emellan ingår inte i den ekonomiska tankestil som nu härskar.

Det är förunderligt att denna aspekt av samhällsutvecklingen – exempelvis behovet av bättre hälso- och sjukvårdstjänster eller tjänster som bidrar till ett bättre samhällsklimat – negligerats med argumentet att de är ”tärande”. Coronakrisen visar således att det hade behövts betydligt mer insiktsfulla ekonomiska resonemang än vad som förts.

Vikten av en ekonomisk utveckling som inkluderar basala och livsviktiga tjänster för alla, och som formar synergier i spelen, har behandlats både av forskning och konsulter ända sedan 1975. Mitt bibliotek är fyllt av böcker och artiklar som visar på möjligheten av en helt annan organiserande ordning än den som enbart styrs av logiken för hur produkter produceras och sedan söker sin kund.

Ett skäl till att tjänstesamhället och dess nya ekonomiska möjligheter aldrig tagits på allvar är att *värdet av tjänster* inte ansetts passa in i den existerande ekonomiska tankestrukturen. Tjänster har behandlats som produkter. I möten med olika affärsrådgivare, konsulter och politiker har vi således kunnat konstatera att de tankemässigt är fast i en varudominerad logik. De verkar vara *totalt omedvetna* om den potential som en synergi i det mänskliga samspelet skulle kunna innebära. Detta framgår också av många forskningsrapporter (Rothstein 2015).

Att en synergi som berikar samhället kan skapas genom mänskliga samspel har beskrivits av många skribenter och forskare – exempelvis av nobelpristagaren Elinor Ostrom. Att erfarenheter som hennes negligeras innebär ett hot mot demokratin eftersom "folkets" rättmätiga krav på ett gott samhälle då inte infrias. Jag menar att vi i samhället förlorat siktet på demokratin fundament och att detta beror på att kommunikationen mellan oss är låst av *en bestämd tankestil som är knuten till marknads- och varuekonomin*. Denna tankestil skulle nu behöva brytas.

Johan Asplund använder sig av begreppet tankefigur. Mikrobiologen och läkaren Ludwig Fleck, som refereras av Mats Rosengren, använder sig istället av begreppet *tankestil*. Tankestilen fokuserar mer på sättet att samtala medan tankefiguren inriktar sig på de förgivetta ganden som *ligger under* tankestilen.

Med tankestil menar Fleck en **riktad varseblivning** med en utifrån denna varseblivning motsvarande tankemässig bearbetning av det gemensamt varseblivna. Fleck konstaterar exempelvis att en person som ser något i ett mikroskop inte kan se allt som där finns att se. Vederbörande *ser vad man genom andra lärt sig se*.

Påvisandet av existensen av ett annat värde av mänsklig aktivitet, än vad man med dagens ekonomiska resonemang kan se, skulle kunna förändra hela den ekonomiska diskursen. För att komma dithän har det föreslagits att vi borde hjälpas åt att varsebli någon **mellanvariabel** som i dag inte uppmärksammas. Detta skulle då vara en variabel som ligger mellan det som enskilda individer gör och de effekter av samgörandet som vi tillsammans noterar. Jag har valt att använda begreppet **samhandling** för denna variabel.

Samhandlingen är således en konsekvens av många aktörers *individuella samtidiga göranden*. I den existerande tankestilen uttolkar man samgörandet som något som är styrt av framställandet av ett på förhand redan definierat resultat – produkten. Fokus läggs då på hur man skulle kunna ”*få de deltagande att*” välja att agera så att det från början fastställda och önskade resultatet uppstår enligt en metod eller plan.

Men om aktörernas agerande egentligen bygger på var och ens *självständiga överväganden i situationen* – inom ramen för det handlingsutrymme de ser sig ha – så uppstår ett *samgörande* som deltagarna var för sig ger en mening. Samgörandet blir för dem en samhandling. Samhandlingen är således i grunden ett *socialt fenomen* till skillnad från att deltagarna tvingas att slaviskt, mot ett givet mål och som robotar, följa en plan som är en sammanfogning av några på förhand specificerade arbetsmoment.

Samhandlingen är en konsekvens av att *var och en* av de deltagande personerna *väljer* att göra som de gör. Deltagarnas val är således inte *bara* en konsekvens av en på förhand given plan, metod eller yttre styrning. Deltagarna väljer att handla utifrån vad som händer och utifrån den framtid de själva föreställer sig och som de ser som en konsekvens av vad de och de andra gör. ***En tjänst handlar då om att underlätta för dem att handla klokt.***

I den komplexa värld som nu vuxit fram går det varken att i förväg precisera uppgiften eller det möjliga utfallet. Detta gäller framförallt tjänster eftersom en tjänsts värde definitionsmässigt inkluderar att också ”brukaren” gör sin del av värdeskapandet genom samhandlandet.

Det är då det *faktiska sociala fenomenet* – samhandlingen medan den pågår – som deltagarna därför behöver förstå och gemensamt utforska. Först genom att förstå skeendet medan det pågår kan var och en ta ställning till hur man själv, och andra, kan bidra till att det önskade kan förhindras och det önskade kan uppstå.

Redan i inledningen av ett samtal skapas den form som begränsar hur samtalet kan föras och fullföljas. Samtalet avslutas som ett resultat av den tankestil det är fångat i. För att *se relevanta aspekter* av det samlade agerandet måste vi därför enligt Asplunds resonemang om tankefigurer uppfatta samhandlandet som en *fixeringsbild*. Vi måste således vara be-

redda att växla och förändra tankestil beroende på vad som löpande visar sig genom det som görs.

Fastnar vi i ett enda perspektiv så följer enligt Fleck att vi *bara* ser det vi *lärt oss skall finnas där* och *inte annat som också faktiskt finns där*. Deltagarna kommer som en följd av en sådan låsning att enbart lägga tonvikt på resonemang som uppfattas som *stilenliga* enligt den tankestil *som de av varandra tvingas* medverka till. Samtalet blir ensidigt och analysen av viktiga sakfrågor blir missvisande.

Det behövs inga tekniska hjälpmedel som exempelvis ett mikroskop för att studera samhandlingar och tankestilar. *Livet självt är en samhandling*. Vi kan inte undvika att medverka i samhandlingar. Varje minut och varje dag deltar vi i dem. Varje samtal är det laboratorium i vilket vi, om vi så vill, skulle kunna studera och lära oss om samhandlingar. Men vi måste då först ha förmåga att varsebli dem, skilja dem åt och se olika varianter av dem.

För att konkretisera vad jag menar med att urskilja alternativa mönster i en samhandling skall jag använda programmet "Sverige möts" som sändes den 26 februari på SVT1. Länken till programmet finns i slutet av texten. Debatten som leddes av Belinda Olsson är ett exempel på en samhandling. Denna samhandling skall enligt programbeskrivningen erbjuda en bättre förståelse för uppkomsten och bakgrunden till upplopp, segregation och otrygghet i en stadsdel i Trollhättan – Kronogården.

Den som sitter i TV-soffan är *medskapare av samhandlingen* även om den sänds på Play. Deltagarna i samtalet är ju väl medvetna om att de i alla sina uttalanden inte bara riktar sig till varandra utan också till alla de som ser på programmet.

Upptakten och anslaget i programmet är en aspekt av en *speciell tankestil*. Frågan formuleras enligt denna tankestil som vilka åtgärder som *samhället* skall vidta för att upplopp och segregation skall undvikas och otryggheten i förorten minskas. Det är överhetens åtgärder som adresseras. Vi andra – "folket" – är inblandat i rollen att välja vilka av samhällets åtgärder som vi skulle rösta på om det vore val.

En annan tankestil skulle kunna ha varit att deltagarna, istället för att tävla om att ge överheten lösningar och bidra med argument för en val-

kamp, hade sett samtalet som en möjlighet till synergi. Samtalet hade då kunnat fokusera på att *samtalsdeltagarna i partnerskap och genom att använda* varandras respektive erfarenheter och kunskaper om fenomenet skulle kunnat utforska det och därmed göra tittarna mer införstådda med hur de sociala skeenden som diskuterades – det vill säga diskriminering, kriminalitet etc. – uppstår eller kunde motverkas. Var och en kunde berätta sina erfarenheter men tillsammans kunde de hjälpts åt att skapa en sådan synergi av värde för tittarna.

Samhandlingen skulle då kunna vara ett värdefullt bidrag till demokratin. Tittarna skulle då själva kunnat ta ställning *vad just de* skulle kunna bidra med för att påverka skeendet och vilka beslut och åtgärder de kunde se som angeläget att aktivt stödja. Att ta del av en sådan samhandling vore det **väl värt att betala för**. Nu riskerar man att alla berörda bara får sina förutfattade meningar bekräftade.

Referenser

Alvesson M och Cizinsky S (2020): Sjukvårdens kris är skapad av organisation och ledning. DN Debatt. fredag 17 januari 2020.

<https://www.dn.se/debatt/sjukvardens-kris-ar-skapad-av-organisation-och-ledning/> eller

<https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Bloggar/Bloggar2020/DNAlvessonb.pdf>

Greider G (2009): Samarbetets stora gåta. Kommentar till nobelpriset till Elinor Ostrom. DN. 2009-12-06

<https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Bloggar/Bloggar2020/Samarbetets-stora-gata-DN.pdf>

Rosengren M (2002): Doxologi – en essä om kunskap. Skive: Rhetor Förlag.

Rothstein B et al (2015): De samhällsliga institutionernas kvalitet. Malmö: Riksbankens Jubileums Fonds Skriftserie 4.

SVT – Sverige möts.

<https://www.svtplay.se/video/25469215/sverige-mots-direkt/sverige-mots-direkt-26-feb-02-00>